

Lag de oudste droogmakerij in het Geestmerambacht? ¹

Harry de Raad

Geschiedenis ligt overal voor het oprapen, tenminste als je het wilt zien. Daar weet Björn de Vries van mee te praten. Hij werd in 1981 eigenaar van een van een voormalig gemaal en molenhuis van de Kerk- en Dergmeerpolder onder Oudkarspel. Het gemaal gebruikte hij aanvankelijk als berghok. Een oud zwaar tandwiel werd verkocht aan een ijzerhandel en de gaten in de vloer, ooit nodig voor de verbinding tussen molen en vijzel, vulde hij met puin en beton.

Maar zoals het wel vaker gaat, ging hij zich steeds meer interesseren voor de historie van zijn woonplek. Belangrijk daarbij waren zijn contacten met de actieve amateur-historici van de Stichting COOG, die onderzoek doet naar de historische veldnamen in het Geestmerambacht, en de Stichting Regionale Archeologie Gheestmanambocht (RAG). Björn werd al snel in hun enthousiasme meegesleept: in een aantal jaren tijd maakte hij het oude gemaal weer functioneel. Hij herstelde de oude vijzel en sloot deze aan op een tweedehands scheepsmotor. Daarnaast schreef hij een boek over de geschiedenis van het gemaal en de Kerk- en Dergmeer onder de titel 'Een West-Friese affaire'. Ten slotte zet hij zich samen met de stichtingen COOG en RAG in voor het verkrijgen van een monumentenstatus voor gemaal en bijbehorend molenhuis.

De passie van Björn en anderen voor dit stukje Langedijk is ook goed te begrijpen. Want er is iets bijzonders met deze plek. Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw golden in brede kring de Kerk- en de Dergmeer, als vermoedelijk de oudste droogmakerijen van Nederland. Van de Kerkmeer weten we zeker dat de droogmaking plaatsvond in 1547. Wanneer de Dergmeer droogviel is niet precies bekend. De ene bron wijst naar ergens vóór 1542, een andere naar ca. 1560.

In 1963 ontdekte Eijken dat de Achtermeer bij Alkmaar waarschijnlijk nog iets oudere papieren heeft. Voor deze polder zijn octrooien tot droogmaking bewaard gebleven uit 1527 en 1532. De daadwerkelijke drooglegging zal in 1533 of kort daarop plaats hebben gevonden. In een oude kroniek wordt namelijk gezegd dat in 1533 de 'paelen' voor de bedijking werden gezet. Ook is er in een brief uit 1536 sprake van het 'nyeuwen lande, gemaict uuyte Achtermeer'. Deze nieuwe ontdekking leidde ertoe dat de historici vandaag de dag de Achtermeer zien als de oudste droogmakerij. Professor Borger uit Amsterdam wees er overigens in 2004 op dat het goed mogelijk is dat er voorgangers zijn geweest. Jan Jansz, baljuw van de Nieuwburg, die samen met zijn broer Willem Jansz, schout van Alkmaar, de initiatiefnemers waren van de droogmaking van de Achtermeer, kunnen ook eerder al meertjes in de wijde omgeving van Alkmaar hebben drooggemaakt. Willem Jansz is in 1547 een van de droogmakers van de Kerkmeer.

Voorlopig heeft de Achtermeer de beste papieren om als oudste droogmakerij erkend te worden, maar het is zeker niet uitgesloten dat er nog eens ander bewijs opduikt. Zo wijst Björn op een tot dusver niet in de discussie betrokken kaart uit 1537 die Jacob van Deventer vervaardigde van Holland en waarop de Achtermeer nog als water is getekend.

Hoe verging het de polders na de droogmaking? De Dergmeer en de Kerkmeer hadden tot in de negentiende eeuw allebei een eigen molen. In 1836 werd de molen van de Dergmeer afgebroken en werd deze polder aangesloten op de bemaling van de Kerkmeer. Vanaf 1865 vormden de beide polders één waterschap. De bemaling vond plaats door de molen van de Kerkmeer. Blijkbaar was de bemaling onvoldoende, want in 1914 werd er besloten een motor in de molen te plaatsen. Nog tijdens de werkzaamheden vloog de molen door blikseminslag in

¹ Gepubliceerd in rubriek Ik was erbij in Alkmaarsche Courant, 12 juli 2011

de brand. De motor liep gelukkig niet veel schade op en ook de molenvijzel was nog intact. In 1916 bouwde polderbaas Hendrik Tauber er een machinehuisje omheen, dat er vandaag de dag nog steeds staat.

Over het leven van de molenaars en later van de machinisten is het een en ander vastgelegd in het boek van Björn. Cees Veltum, de zoon van de machinist, vertelt hoe hij na de oorlog naar school ging met een aantal andere jongens in een roeiboot. Met een ander bootje, voorzien van een gammele motor, zodat er vaak toch nog gekloet moest worden, ging de familie op zondag naar de kerk in Noord-Scharwoude. Er was geen elektriciteit en geen water. Cees: 'We hadden een waterput en als het drie weken niet geregend had, was die leeg. Dan haalden we teilen water bij Lou Kalverdijk.' Het was een zwaar leven, maar je had wel je vrijheid! De ruilverkaveling betekende het einde van het waterschap. Met ingang van 1967 werd het opgeheven. Het gemaal in de Kerkmeer deed nog dienst tot 1970.

Illustraties:

De molen van de Derg- en Kerkmeerpolder, 1914. Foto: particuliere collectie.

De nog intacte nieuwe motor, temidden van de resten van de molen, 1915. Foto: particuliere collectie.

Het gemaal van de Derg- en Kerkmeerpolder nu. Foto: Jaap van Rossum.

Björn de Vries in het gemaal. Bron foto: boek Björn de Vries.